

Kvalita odprenášaných príspevkov, bohatá diskusia, organizácia celého podujatia spolu s malebným prostredím provencálskeho mestečka dodali Prvému kongresu analytickej filozofie neopakovateľný ráz a stali sa tak zárukou spolupráce kontinentálnej a anglo-americkéj analytickej filozofie.

Silvia Kocianová

O ŠTRUKTURALIZME AD REM

Bez nadsádzky možno povedať, že spoločenskovednou udalosťou číslo jedna na Slovensku v roku 1991 bola medzinárodná konferencia Československý štrukturalizmus a viedenský scientizmus, ktorá sa konala v Bratislave z iniciatívy FFUK a SAV v zmysle dobre premysleného projektu Doc. Dr. Jána Bakoša, DrSc. a PhDr. Petra Michaloviča.

Vydavateľstvo STIMUL vydal v roku 1992 zborník referátov z tejto konferencie pod tým istým názvom [1], ibaže vo výraze „československý“ sa raz pomlčka vyskytuje, inokedy nie, čo je absolútne výrečným svedectvom doby jeho vzniku.

Myšlienka rekapitulovať výsledky tej podoby štrukturalistického myslenia, ktorá sa zásluhou niekoľkých vedeckých osobností rozvíjala na našom území, sa ukázala ako mimoriadne príťažlivá. Revitalizovala už takmer difúznú štrukturalistickú energiu, prelínajúcu sa v tomto regióne do rozličných ideových a ideologických formácií „za“ i „proti“ už vyše polstoročia. Dvadsaťštyri autorov diskutuje v tomto zborníku o štrukturalizme na pozadí dvoch veľkých polemík nášho storočia, polemiky medzi antropologizmom a scientizmom a polemiky medzi modernou a postmodernou. Samozrejme, pri takejto šírke záberu ťažko možno očakávať, že sa diskusia napokon skoncentruje v nejakom dominantnom bode alebo že bude smerovať k akejsi plauzibilnej jednote. Zborník prezentuje skutočne pestrú mozaiku názorov a poznatkov rozličnej proveniencie a s rozličnou hĺbkou ponoru. Čitateľovi ponúka minimálne tri odlišné obrazy, ktoré sa pred ním vynárajú podľa toho, z akého zorného uhla k textu pristupuje; nazvala by som ich „obraz možností“, „obraz stavu“ a „obraz labyrintu“.

Dojem labyrintu posilňuje i to, že publikácia – úmyselne či neúmyselne – jednoducho nemá obsah ani žiadne členenie, takže je na čitateľovi, ako si bude svoje čítanie „štrukturovať“, čo si vyberie ako dominantné.

Ponúkam teda svoju rekonštrukciu obsahu zborníka pomocou spomínaných troch obrazov.

1. „Obraz možností“ sa dá čítať ako historický portrét českého a slovenského štrukturalizmu, ktorý sa rozvíjal vo filozofii, v literárnej vede a lingvistiky zásluhou takých osobností ako Jan Mukařovský, Mikuláš Bakoš, Igor Hrušovský, Roman Jakobson a iní. Viacerí autori textov v zborníku – napr. J. Bakoš, V. Bakoš, J. Števec, N. Krausová, V. Dubcová – sa sústredili na interpretáciu okolností vzniku a vývinu štrukturalistickej koncepcie v českej a slovenskej vede. Zhodujú sa väčšinou v názore, že toto úsilie filozofov a vedcov sa kryštalizovalo ako pokus posilniť vedecký charakter skúmania princípov ľudského poznania v zmysle jeho troch fundamen-

tov: logiky, obrazotvornosti a jazyka. Sústredili sa pritom na otázku metódy poznania, ktorá vychádzala z axiómy, že predmet ako celok má inú kvalitu než čistý súbor jeho elementov, pričom každý element je nositeľom imanentnej funkcie. Prijatie tohto stanoviska a jeho konzekvencie zmenili metodológiu spoločenských vied, hlavne v estetike, literárnej vede, lingvistiky a etnografii podnietili veľmi plodné výskumy.

Polemickejšie stanoviská u autorov zborníka možno badať pri otázke (azda marginálnej alebo zle postavenej), či štrukturalizmus je viac teória, alebo metóda. Príspevky historikov filozofie (M. Oravcová, V. Bakoš) jednoznačne argumentujú v prospech filozofického štrukturalizmu, ktorý sa rozvinul v českej a slovenskej vede z vnútorných zdrojov a sčasti pod inšpiratívnym vplyvom logického pozitivizmu viedenskej proveniencie.

V tomto „obrazе možností“, ak si ho čitateľ pri recipovaní textu vytvorí, vynikne, že viacerí autori jednoznačne podčiarkujú, že možnosti, ktoré štrukturalná metóda priniesla, neboli plne využité a sú otvorené dodnes, hoci sa už postštrukturalizmus zmiešal so semiotikou alebo s teóriou komunikácie. A to je najlepším svedectvom vitality tejto koncepcie, lebo dokázala pretaviť stanovisko vedcov do tvorivej metódy. Českí a slovenskí autori v zborníku sa zhodujú aj v tom, že obdobie tvorivej spolupráce medzi predstaviteľmi Pražského lingvistického krúžku a Vedeckej syntézy možno označiť za najproduktívnejšiu etapu rozvoja štrukturalizmu v našom regióne.

No tento „obraz možností“ je trochu torzovitý, lebo pri hľadaní myšlienkových zdrojov štrukturalizmu, žiaľ, u autorov tejto publikácie zostala nepovšimnutá „skladobní filosofie“ J. L. Fischera a „filozofia života“ Sv. Štúra. Prvého v českom, druhého v slovenskom kontexte nemožno obísť, ak hľadáme domáce myšlienkové výboje, ktoré sa pretavujú do možností iniciovať štrukturalne metódy alebo implementovať zahraničné podnety. Fischerove *Základy poznání* (1931) a Štúrova *Rozprava o živote* (1946) vznikli síce mimo centra štrukturalistickej iniciatívy a nemáme zatiaľ priame textové dôkazy o ovplyvnenosti ich koncepcie francúzskym či ruským štrukturalizmom. Ale ich téza o „skladobných vrstvách“ utvárajúcich celok (u J. L. Fischera z hľadiska metód poznania a systému pojmov, u Sv. Štúra z hľadiska harmonického celku života) je prinajmenšom taká príbuzná so štrukturalizmom ako v zahraničnom kontexte genetická epistemológia, ktorú skúma v zborníku B. Zala.

Čo teda vidíme na „obrazе možností“ sumárne? Odpoveď poskytuje veľmi erudovaný príspevok Herty Schmidovej pod názvom *O súvislosti a odlišnosti medzi českým štrukturalizmom a postmoderným myslením*. Nielenže z „vonkajšieho“ pohľadu opätovne verifikuje tézu o vitalite štrukturalnej analýzy, dnes už samozrejmej súčasťou vedeckých metód, ale aj jasne ukazuje demarkáciu medzi Mukašovského štrukturalizmom a hermeneutikou. Mukašovského Herta Schmidová pokladá za predstaviteľa antropologického funkcionalizmu, zdôrazňujúc fakt, že Mukašovský derivuje funkcie umeleckého diela zo sociokultúrnych a antropologicky interpretovateľných kontextov. Týmto názorom sa pohľad Herty Schmidovej značne odlišuje od tých stanovísk prezentovaných v zborníku (napr. J. Bakoš, J. Kmeť, M. Leščák), ktoré viac zdôrazňujú scientistickú dimenziu Mukašovského diela a Pražského lingvistického krúžku.

2. „Obraz stavu“ spoločenskovedného myslenia, ako ho prezentuje v zborníku dosť významná skupina jeho nositeľov v roku 1991, t. j. po konečnom rozpade dovtedy prevládajúceho dogmatizmu v slovenskej vede, vyvoláva oprávnené pozitívne dojmy. Názory sa rozrôznili, koše problémov narástli, metódy výskumnej práce sú euforicko-hľadačské. Vidieť, že príchod slobody vedeckého bádania nenašiel u nás na poli vedy iba samý úhor, že dnešná komunita vedcov na Slovensku otvorene prijíma vplyv multikultúrnej vedeckej komunikácie, s ktorou napokon nestratila kontakt ani v časoch najhlbšej totality.

Na druhej strane možno postrehnúť i istú bezradnosť v koncipovaní niektorých textov domácich autorov, vyplývajúcu z plurality možností a z plurality právd. Niektorí autori prekonávajú riziko straty kritérií pokusom prezentovať iba opisne voľné komparácie dosť odlišných názorov len na informatívnej úrovni (napr. príspevok Z. Kalnickej) alebo pokusom nanovo interpretovať známe historické interpretácie (napr. príspevok M. Marcelliho), resp. dosť sebavedomou absolutizáciou vlastného názoru (napríklad hodnotenie obmedzení fenomenologického skúmania v príspevku B. Zalu).

No a čo možno prečítať z tohto „obrazu stavu“ súčasného vedeckého myslenia v medzinárodnom kontexte? Texty v zborníku ukazujú, že paradigmy umenovedných disciplín poľskej (Ivona B. Debická a Jacek Debicki) proveniencie sú vzdialenejšie od scientistickej línie ako český a slovenský trend. Samozrejme, z tohto čiastkového pohľadu, ktorý poskytuje recenzovaný zborník textov, nemožno robiť nejaké ďalekosiahle závery, keďže je evidentné, že pri inej konferenčnej „zostave“ by „obraz stavu“ vedeckého myslenia odzrkadľoval opäť čosi iné. Pre doplnenie „obrazu“ zaiste budú relevantné poznatky napríklad z južnej oblasti nášho stredoeurópskeho regiónu, veď výsledky Pražského lingvistického krúžku, dielo J. Mukašovského a Igora Hrušovského sa tešia odozve i medzi maďarskými a chorvátskymi filozofmi.

Tá časť „obrazu stavu“, v ktorej sa nachádza medzinárodný kontext, je v zborníku o niečo chudobnejšia, okrem spomenutých aspektov aj o plastickejší obraz toho, čo je v názve tejto publikácie – komparácie s viedenským scientizmom – a o trochu širší pohľad súčasných českých mysliteľov. Z tohto dôvodu zostalo v obraze ešte dosť bielych miest vyzývajúcich k výskumu v budúcnosti a treba len dúfať, že tieto miesta neponesú označenie „hic sunt leones“.

3. „Obraz labyrintu“ vynárajúci sa pri čítaní textov tejto rozsiahlej publikácie možno nie je celkom adekvátny, lebo chodby vedúce k historickým dokumentom nie sú ešte tak zanesené časom a nie sú ani rafinovane ukryté. Ak sa však v čitateľovom vedomí vynoria všetky súvislosti, ktoré by bolo treba brať do úvahy pri „kompletnom“ výskume témy konferencie, obraz obrovského labyrintu stojí nástoľčivo pred očami. Tento fakt je podľa môjho názoru najdôležitejším výsledkom konferencie a prezentovaných textov. Ukazuje šírku, s ktorou sa stretne zainteresovaný bádateľ, naznačuje možné cesty vedúce k adekvátnemu poznaniu, ale zároveň sa vyhýba ponuke iba jednej červenej nite vedúcej do cieľa.

Preto tento zborník rozhodne patrí na stôl všetkým tým, čo sa vážne zaujímajú o genézu, dejiny a súčasné pohľady na český a slovenský štrukturalizmus.

Poznámka na margo: Pôvodne som si myslela, že decentne obídem formálne nedostatky publikovaného textu, veď dôležité je, že posolstvo tohto významného podujatia

tia je zachytené a prístupné aj tým, čo sa ho nezúčastnili. Ale nedá mi to, lebo tých „nepozorností“ je trochu viac, než by sa dalo prehliadnuť. Zodpovedný redaktor by nemal dopustiť, aby vyšiel text bez „mravenčej práce“ korektora, aby mená známych osobností vo svetovej vede sa písali s chybami, aby z nepozornosti vznikli gramatické „novotvary“ atď. Vnútorne členenie textu alebo aspoň obsah by uľahčili čítanie. Uznávam, že pripraviť do tlače slovensko-nemecko-anglický text od takého množstva odlišne píšúcich autorov nie je maličkosť, ale i malé chyby designu by mohli znechutiť čitateľa.

Marta B. Zágoršeková

LITERATÚRA

- [1] Československý štrukturalizmus a viedenský scientizmus. Bratislava, STIMUL, 1992, 287 s.

OSPRAVEDLNENIE

V č. 7/1993 sa nám stala nemilá technická chyba, keď nám v článku L. Kvasza *K pojmu epistemického rámca vedeckej teórie* vypadol dôležitý odstavec. Na s. 410 pred podnadpisom 1. Príklady ideálneho rámca teórie chýba nasledujúci odstavec:

Cieľom tohto článku je jemnejšie diferencovať pojem epistemického rámca a získať tak prostriedok presnejšej analýzy vedeckých revolúcií a s nimi spojených otázok kontinuity a diskontinuity vývinu vedy. Snažím sa odlíšiť to, ako svet formálne opisujeme, od toho, ako si ho vysvetľujeme a ako ho vidíme.

V prvej časti článku uvádzam dva príklady toho, čo zahŕňam do ideálneho rámca teórie. Potom zavádzam pojmy ideálneho, konceptuálneho a evidenciálneho rámca teórie a ilustrujem ich na príklade newtonovskej mechaniky. V tretej časti sa snažím ukázať, že na rozdiel od konceptuálneho a evidenciálneho sa ideálny rámec teórie vyvíja konzervatívne a postupne.

Ak je to pravda, tak zmena ideálneho rámca teórie počas vedeckej revolúcie nie je nepredvídateľný, kultúrne podmienený skok, ako je tomu pri zmenách konceptuálneho a evidenciálneho rámca. Práve naopak, zmena ideálneho rámca teórie má regulárny charakter. Preto je možné pokúsiť sa o klasifikáciu vedeckých revolúcií na niekoľko základných typov.

Pánu L. Kvaszovi i čitateľom sa ospravedľujeme a prosíme ich, aby si text v tomto zmysle doplnili.

Redakcia